

Tatiana Busygina-Wojtas
Uniwersytet Warszawski
tatiana@wojtas.info

Data przesłania tekstu do redakcji: 07.07.2015
Data przyjęcia tekstu do druku: 10.12.2015

„Pokazać, że jesteś kobietą”. Konflikty o wygląd partnerki w małżeństwach polsko-rosyjskich *

ABSTRACT: Busygina-Wojtas Tatiana, „Pokazać, że jesteś kobietą”. Konflikty o wygląd partnerki w małżeństwach polsko-rosyjskich (“Show that You Are a Woman”. Conflicts Connected with a Female-Partner’s Appearance in Polish-Russian Marriages). „Poznańskie Studia Slawistyczne” 11. Poznań 2011. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, pp. 201–217. ISSN 2084-3011.

Partners in Polish-Russian couples have different opinions concerning women’s appearance. Stressing femininity and paying much attention to attractiveness of a female-partner seems to be very important to Russian partners of both sexes. In this paper, this phenomenon is analyzed from two perspectives. The gender perspective pays special attention to the diversities in the evolution of patriarchal model in Poland and Russia. The analysis from the perspective of cultural anthropology leads to the conclusion about manifestation of Russian identity in Polish-Russian relations. Considering “femininity” an important category and laying a metaphysical emphasis on it seems to be one of the ways of the “being Russian” manifestation.

KEYWORDS: Russia; Poland; mixed marriage; femininity; identity; clothes

*Żona Polka: Dla M. zawsze trzeba chodzić w spódnicach, tylko nie spodnie!
I to też jest powód do konfliktu, bo nie lubię spódnic i sukienek i w nich nie chodzę.*

Chodzę tylko w spodniach.

Mąż Rosjanin: Nawet nie można zrobić naszego wspólnego zdjęcia w takiej sytuacji (W1).

1. Wygląd kobiety jako punkt problemowy w małżeństwach polsko-rosyjskich: możliwości interpretacji

Prowadząc badania nad wzajemną adaptacją kulturową w małżeństwach polsko-rosyjskich, słyszałam opowieści o dość specyficznych konfliktach między partnerami. Mąż Polak nieraz ma pretensje o to, że pochodząca z Rosji żona zbyt wiele czasu i uwagi poświęca swojemu wyglądowi

---

*Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki (1801/B/H03/2011/40).

albo że maluje się i ubiera wyzywająco (np. zakłada za krótkie sukienki). Z kolei w parach typu Polka–Rosjanin zdarzają się sytuacje odwrotne – mężczyzna wolałby widzieć partnerkę w krótszych i bardziej podkreślających figurę kreacjach oraz w butach na obcasie, ale kobieta notorycznie chodzi w spodniach. Można by było potraktować takie sceny z życia małżeńskiego jako typowe niesnaski damsko-męskie i nie zwrócić na nie szczególnej uwagi, gdyby nie pewna powtarzalność schematu.

W niniejszym tekście przedstawiam próbę analizy zarysowanego zjawiska z dwóch perspektyw: antropologicznej i genderowej. Jest to jedynie zarys problematyki, gdyż każde z proponowanych narzędzi ma w sobie ogromny potencjał interpretacyjny, którego nie sposób w pełni wykorzystać w ramach krótkiego artykułu. Niemniej jednak nawet tak pobieżne zestawienie dwóch sposobów interpretowania jednego zjawiska wydaje się interesującym doświadczeniem metodologicznym.

Strój jest nośnikiem znaczeń kulturowych, sposobem komunikacji, elementem tożsamości człowieka (Witek-Tylczyńska 2013). Ponieważ rozpatruję sytuację kontaktu międzykulturowego, nasuwa się pytanie o istnienie pewnych schematów o podłożu narodowo-kulturowym, które można byłoby w skrócie określić jako polskie i rosyjskie kanony piękna kobiety. Zahaczamy w tym przypadku nie tylko o kwestie historii mody, lecz również o niezwykle skomplikowane zagadnienie archetypów kobiecości, mitu „idealnej kobiety”. Czy można mówić o głębszych schematach postrzegania „odpowiedniego”, „dobrego” wyglądu kobiety charakterystycznych dla Polaków i Rosjan, ujawniających się w sytuacji małżeństwa mieszanego?

Wygląd kobiety jest również wpleciony w dyskurs płciowości, władzy i kontroli (Bartky 2007; Buczkowski 2005). W zależności od konkretnych warunków kulturowych można mówić o mniejszym lub większym stopniu zaangażowania samej kobiety w sprawowanie kontroli nad własnym ciałem, lecz „mit piękności” nadaje kształt zarówno męskim, jak kobiecym wyobrażeniom na temat tego, jak powinna wyglądać „idealna kobieta” (Wolf 2008). Do tego dochodzi jeszcze „konieczność” eksponowania ciała w taki sposób, by z jednej strony sprostać wymaganiom stawianym przez aktualne kanony mody, a z drugiej nie przekroczyć umownych granic szeroko pojętej przyzwoitości. W ten sposób ciało przekształca się z jednego z równoważnych składników osobowości kobiety w przedmiot traktowany z perspektywy użyteczności dla innych (Fredrickson, Roberts

1997; Kwiatkowska 2008). Oczywiście, poruszając się w tym paradygmacie, łatwo o wyciągnięcie przesadnych wniosków (przestrzega przed tym Graff 2001). Niemniej faktem jest to, że kobiece ciało jest ustawicznie poddawane ocenie, zarówno mężczyzn, jak i innych kobiet: czy jest poprawnie „ukształtowane”, czy jest odpowiednio „ozdobione”, czy tak jak trzeba odsłonięte? Ponadto kobiety również aktywnie włączają się w proces oceny i samooceny, która nie zawsze jest zgodna z opinią mężczyzn. Z tej perspektywy pada najważniejsze pytanie: czy konflikty o wygląd kobiety mogą być podyktowane odmiennością wzorców patriarchalnych w społeczeństwie polskim i rosyjskim (Ельникова 2004)? Czy kobiety – Polki i Rosjanki w sposób odmienny podchodzą do oceny swojego wyglądu?

Przyglądam się opiniom osób mających bezpośrednie doświadczenie intensywnego kontaktu polsko-rosyjskiego, w tym związku uczuciowego albo małżeństwa. Bezpośrednim materiałem źródłowym badania są:

- a) transkrypcje 42 wywiadów przeprowadzonych przeze mnie w latach 2008–2013 z osobami w związkach uczuciowych albo małżeństwach polsko-rosyjskich;
- b) wypowiedzi użytkowników forów internetowych skupiających Polaków mieszkających w Rosji i osoby rosyjskojęzyczne¹ mieszkające w Polsce²;

---

¹ W tym miejscu potrzebny jest komentarz metodologiczny. W przypadku forum dla osób rosyjskojęzycznych *Поговорим о Польше* nie zawsze możliwe jest jednoznaczne ustalenie, czy autor danej wypowiedzi identyfikuje się z narodowością rosyjską, czy ukraińską albo białoruską. Po namyśle stwierdziłam, że wykorzystanie kilku pojedynczych wypowiedzi osób, które według pewnych przesłanek przyjechały do Polski z Ukrainy i Białorusi, nie będzie wyroczaniem przeciwko metodologii badania. Po pierwsze, część użytkowników mieszkających na Ukrainie albo Białorusi ma narodowość rosyjską, co wynika z ich wypowiedzi. Po drugie, cytowani forumowicze w swoich wypowiedziach używają określenia „nasze” w stosunku do Rosjanek, Ukrainek i Białorusinek oraz „my”, mając na myśli Słowian z krajów byłego ZSRR (co też wynika z kontekstu dyskusji), przeciwstawiając „nas” Polakom. To przeciwstawienie jest szczególnie ważne, gdyż wspomniane forum nie jest *stricte* rosyjskie, tylko rosyjsko-białorusko-ukraińskie, czego jest świadom każdy użytkownik forum. Pytanie o istnienie odrębnej rosyjskiej, białoruskiej i ukraińskiej kobiecości narodowej pozostaje na razie otwarte (Бурко, Щурко 2013; Гапова, Усманова 2002; Чикалова 2009) i nie jest tematem niniejszego badania. Mężczyźni, porównując na wspomnianym forum wygląd i zachowanie kobiet „obcych” (Polek) i „swoich”, odwołują się do wspólnego dla wszystkich forumowiczów tła – postsowieckiej kobiecości wschodniosłowiańskiej, tak jak oni ją rozumieją.

² <<http://www.forum.opolshe.ru/>, <http://www.rosjanie.pl/forum/>, <http://www.rosjapl.info/forum/>>. Ostatni dostęp wszystkich cytowanych stron internetowych – 5.07.2015.

- c) nieliczne blogi osób mających doświadczenie intensywnych kontaktów polsko-rosyjskich³.

1. Materiał: wypowiedzi polskich i rosyjskich respondentów na temat wyglądu i stroju kobiety⁴

Punktem zapalnym konfliktów o wygląd partnerki jest kwestia ekspozycji ciała poprzez dobór odpowiedniego ubrania. Rosyjscy i polscy respondenci obojga płci są zgodni co do tego, że w Polsce i w Rosji kobiety ubierają się inaczej: Polki zakładają dłuższe i mniej obcisłe spódnice oraz niższe obcasy, częściej noszą spodnie i ogólnie poświęcają swojemu codziennemu wyglądowi mniej czasu i uwagi, pozwalają sobie na większy luz i komfort.

W Polsce ludzie mniej zwracają uwagi na to, jak ktoś jest ubrany (KR, W42). [Rosjanki] bardziej chyba dbają o swój wygląd niż Polki (...), kult urody tutaj jest (KP, W24).

Wydaje się, że rosyjscy i polscy respondenci przypisują damskiemu strojowi inne funkcje. Według rosyjskich badanych ubranie powinno być przede wszystkim ładne, natomiast niekoniecznie wygodne, gdyż komfortowe ubranie nosi się w domu. To samo dotyczy butów na obcasie. Z uwagi na to, że umiejętność sprawnego poruszania się na szpilkach nie należy do najłatwiejszych, kobiety, które to potrafią, cieszą się w Rosji szacunkiem innych kobiet oraz powodzeniem u mężczyzn. Owszem, nie brakuje głosów ironizujących na temat szpilek zakładanych w nieodpowiednich sytuacjach, np. na plaży („Na plaży nasze dziewczyny łatwo można poznać po ładnej figurze i butach na obcasie”, KR, Гликерья⁵). Jednak rosyjscy

---

³<<http://jakdalejzyc.wordpress.com/category/strona-glowna/>, <http://kij.blog.pl/?m=20086>, <http://hotdelirium.blog.ru/>, <http://www.rosjanie.pl/forum/viewtopic.php?t=8868&postdays=0&postorder=asc&start=0>>.

⁴Informacja o respondentach: „K” – kobieta, „M” – mężczyzna, „R” – z Rosji, „P” – z Polski, „W” – fragment z wywiadu, liczba oznacza numer wywiadu. Rosyjskojęzyczne wypowiedzi są przetłumaczone na język polski.

⁵<<http://www.rosjanie.pl/forum/viewtopic.php?t=652&start=0&sid=82d1cbd544cdfc-06fab7b6d793cd9968>>.

respondenci obojga płci raczej akceptują niewygodne, lecz eleganckie buty na obcasie, uważając je za obowiązkowy element damskiej garderoby.

W Polsce można nie chodzić na obcasach. Ja przestałam chodzić, a potem coś mi strzełilo, i teraz znowu zaczynam chodzić na obcasach (KR, W44).

Główną funkcją ubrania, według rosyjskich respondentów, jest podkreślenie charakterystycznej budowy kobiecego ciała: uwydatnienie biustu, talii, kształtu bioder i nóg.

Czasem ktoś idzie i w ogóle nie wiadomo, kto to. No, mój Boże, dziewczyny, takie macie nóżki i biust, no pokażcie to swoje piękno, no chociaż trochę! (KR, W44).

Strój zasłaniający kobiece kształty dyskwalifikuje osobę, która go założyła, jako kobietę, potrafi wyzuć ją niejako z płci:

No co to za kobieta, jeżeli naciągnie na siebie spodnie, na górę sukienkę do stóp i kurde trepy... Fu, strach patrzeć... No a kiedy nóżki równiutkie od uszu, mini, obcasiki, mmm, super!!! (MR, Igorek33⁶).

Co więcej – aktywne zachęcanie kobiet do noszenia szpilek i spódniczek mini oraz pogarda dla spodni jest uważane przez rosyjskich respondentów za głos „prawdziwego mężczyzny”. Na forum dyskusja na temat damskich strojów toczy się nieraz bardzo emocjonalnie:

Nie podobają się miniówki i szpilki?! No to jesteś, chłopie, zбочeniec! (MR, Mitrich⁷).

Polscy respondenci wprowadzają do refleksji o wyglądzie kobiety kategorię, która jest prawie nieobecna w wypowiedziach respondentów rosyjskich, a mianowicie kategorię wygody. Dla polskich badanych komfort noszenia ubrań i butów rzeczywiście ma duże znaczenie, a rosyjska gotowość do poświęcenia się dla ładnego wyglądu nie jest niczym dobrym – odwrotnie, obfituje w skutki negatywne dla zdrowia i – co brzmi paradoksalnie – dla prezencji:

---

⁶<<http://www.forum.opolshe.ru/viewtopic.php?t=5401&start=210&postdays=0&postorder=asc&highlight=&sid=4bec920967a965d2438b7f38eeeb11cd>>.

⁷<<http://www.forum.opolshe.ru/viewtopic.php?t=5401&start=210&postdays=0&postorder=asc&highlight=&sid=4bec920967a965d2438b7f38eeeb11cd>>.

[Spodnie, w które ubrane są rosyjskie dziewczyny] w większości przypadków wyglądają one tak, jakby odcinały dopływ krwi do stóp (KP⁸).

Buty za dnia powinny być wygodne (...), gdyby kobiety zawsze nosiły buty na wysokim obcasie, to byłyby ciągle złe, a po kilku latach nikt by nie chciał spojrzeć na nogi tych kobiet (KP, Agata_88⁹).

Rosyjskie dążenie do tego, by, jak to określiła rosyjska respondentka, „pokazać to swoje piękno”, „pokazać, że się w ogóle jest kobietą” (W44), jest często kwitowane przez polskie respondentki (rzadziej przez respondentów) jako „bycie wyzywającą”.

A ubiór kobiet, czasami mam wrażenie, że może jest bardziej wyzywający, (...). Polki aż tak się nie malują, w sensie tak wyzywająco się nie malują jak Rosjanki, no i tak się może nie ubierają wyzywająco (KP, W24).

Rosjanki na pewno się wyzywająco ubierają (...). Myślę, że na moim przykładzie wiadać jednak umiarkowanie (KP, W14).

Natomiast perspektywa jednego z rosyjskich badanych jest odmienna: „lepiej wyzywająco, lecz kobieco, niż szaro i bekształtnie” (MR, Michal¹⁰). Pojęcie „kobiecość” wydaje się kluczowe w rosyjskich rozważaniach o wyglądzie kobiety. Jest ono oczywiście inaczej pojmowane przez różne osoby, ale jednak prawie wszechobecne. Dla rosyjskich respondentów obojga płci „kobiecość” jest wartością samą w sobie, zatem każda kobieta powinna ją reprezentować poprzez odpowiedni strój oraz zachowanie. Odzież istnieje przede wszystkim po to, by pokazać, że się jest kobietą. Strój powinien podkreślać kształty i właśnie o ten brak okazywania „kobiecości” mają pretensje do polskiego sposobu ubierania się respondenci z Rosji (należy podkreślić, że są to przeważnie mężczyźni). W wypowiedziach rosyjskich badanych pobrzmiwa nawet pewna gloryfikacja kobiecości, aż do zachwyty jej stroną metafizyczną (np. częste odwoływanie się do „tajemnicy”, „pierwotności”), wartościowanie jej w kategoriach uniwersalnych (dobro – zło, naturalność – nienaturalność):

⁸ <<http://kij.blog.pl/>>.

⁹ <<http://www.rosjanie.pl/forum/viewtopic.php?t=5401&start=0&sid=30aa946d-7f6be27b8446465b7c898454>>.

¹⁰ <<http://rosjanie.pl/forum/viewtopic.php?t=5401&start=270&sid=ef160c507a548fad99829f98fc5377b>>, <<http://www.rosjanie.pl/forum/viewtopic.php?t=5401&start=0&sid=30aa946d7f6be27b8446465b7c898454>>.

W kobiecie powinna być tajemnica, i co najważniejsze – powinna ona być kobieca, a nie ambitną istotą w stylu uniseks (MR, Cepera¹¹).

My, rosyjskie dziewczyny, mamy z czego być dumne (...): zachowałyśmy swoją kobiecość, swoje naturalne piękno, swoją kobiecą słabość (...), jesteśmy przez to jednak bliższe natury¹² (hotdelirium).

Podkreślę, że rosyjskie respondentki **chcą** się identyfikować z „kobiecością”, a rosyjscy respondenci właśnie tego od nich oczekują. Analiza rosyjskich wypowiedzi pozostawia wrażenie, że bycie kobietą jest czymś w rodzaju misji. Nie zadaje się pytania: „dlaczego?” lub „po co?”, tylko kobietą po prostu trzeba być, należy to pokazywać nie tylko mężczyznom, lecz również innym kobietom i całemu światu. Wygląd zaś jest jednym ze sposobów, by tę kobiecość pokazać i zmanifestować.

Polscy respondenci do tej kategorii odwołują się bardzo rzadko. Wygoda i praktyczność stroju wydają się ważniejsze:

Słyszałam od [rosyjskiej] dziewczyny, że mama każe jej nosić buty na obcasie, bo wtedy wygląda bardziej kobieco. No cóż... Dobrze, że rodzina dba tak o ich kobiecość, ale mogłaby się potem też zatroszczyć o bolące nogi i ewentualne zylaki (KP¹³).

Ponadto zarówno mężczyźni, jak i kobiety chętnie odwołują się do kategorii dobrego gustu i elegancji, właśnie przez ten pryzmat oceniają prezentację rosyjskich kobiet. Sama elegancja jest niekwestionowaną wartością. Krytykę wywołuje natomiast konkretna realizacja „próby bycia elegancką” w stroju, w butach, makijażu, fryzurze itd.

[W Rosji] kobiety zawsze są bardzo eleganckie, czy w każdym razie starają się być eleganckie (...). Bardzo mocny makijaż, (...) w butach na bardzo wysokich obcasach, taka w ich pojęciu jest elegancja. Podczas gdy (...) można być w butach na bardzo niskim obcasie i na sportowo, i też to może być eleganckie (MP, W19).

Zatem to, co dla rosyjskich respondentów jest przejawem „kobiecości”, dla polskich wygląda jak kicz, wyzywający sposób prezentacji własnego „ja”. To, co dla rosyjskich badanych wygląda „szaro”, „bezbardwie”, „nijak”, dla polskich bywa eleganckie i wygodne.

¹¹ <<http://www.rosjanie.pl/forum/viewtopic.php?t=5401&start=0&sid=30aa946d-7f6be27b8446465b7c898454>>.

¹² <<http://hotdelirium.blog.ru/?attempt=1>>.

¹³ <<http://kij.blog.pl/>>.

Analizując ten materiał, należy brać pod uwagę następujący czynnik: nawet jeżeli cytowana wypowiedź respondenta nie zawiera bezpośrednich odniesień do kontekstu polsko-rosyjskiego, ten kontekst zawsze istnieje. Był to najważniejszy klucz, według którego dobierano materiał do badania. Wyrażone przez badanych opinie na temat własnych postaw i zachowań zawsze są wywołane przez porównanie z „nimi” – Polakami lub Rosjanami.

3. Perspektywa genderowa: patriarchat po polsku i po rosyjsku

Ze zgromadzonego materiału wyraźnie wyłania się obraz odmiennego podejścia do kwestii wyglądu kobiety ze strony polskich i rosyjskich respondentów. Rosjanie (mężczyźni) wyraźnie mówią o tym, że chcą być punktem odniesienia w momencie, kiedy kobieta decyduje o tym, czy założyć strój „wygodny”, czy „kobiecy”. Większość wypowiedzi respondentek Rosjank nie świadczy o tym, że są one tego świadome i to akceptują, że mężczyzna rzeczywiście **jest** dla nich decydującym czynnikiem, kiedy chodzi o wygląd.

W wypowiedziach Polek wątek „cieszenia oka mężczyzny” jako nadrzędnego kryterium kreowania własnego wizerunku w ogóle nie jest obecny. To oczywiście nie daje podstaw, by wnioskować o tym, że polskie respondenci nie myślą w tych kategoriach. Z niewyjaśnionych jeszcze przyczyn podczas porównywania się z Rosjankami Polki wolą podkreślać własną niezależność od męskich sądów i koncentrowanie się na swoim komforcie. Taką perspektywę przyjmują również polscy respondenci mężczyźni – mówią o wygodzie oraz niewymuszonej elegancji, która w większości wypowiedzi jest niejako oderwana od kategorii kobiecości.

Wydaje się, że te odmienności w wypowiedziach polskich i rosyjskich respondentów odzwierciedlają stopień zakorzenienia patriarchalnych zasad w społeczeństwach polskim i rosyjskim. Modele relacji płci w Polsce i w Rosji kształtowały się inaczej (Wojtas 2014). Odmienności zostały zapoczątkowane już przez wybór innych wzorców chrześcijaństwa. Bizantyjski wzorzec organizacji życia społecznego zakładał bardzo restrykcyjną formę patriarchalnego układu, natomiast łaciński model z kultem maryj-

nym przewidywał większą autonomię kobiety już w dobie średniowiecznej. Również warunki społeczno-gospodarcze (np. częsta konieczność aktywnego uczestniczenia żony w pracy w warsztacie męża) i inna w różnych okresach otwartość na wpływy zachodnioeuropejskie odegrały swoją rolę w kształtowaniu odmiennego podłoża do przyjęcia idei feministycznych (Barański 1975; Пушкарёва 1997; Bednarz-Grzybek 2010). Patriarchalnemu społeczeństwu rosyjskiemu emancypacja kobiet została na gwałt narzucona z góry po rewolucji 1917 roku od razu w radykalnej formie. Efektem tego stało się specyficzne połączenie tradycyjnych zasad nierówności płci z nowymi obrazami: „baba na traktorze” – silnej sowieckiej kobiety prowadzącej przez życie słabego mężczyznę i cały świat oraz „męża na kanapie” – pasywnego mężczyzny, w pełni podporządkowującego swoje życie opiekującej się nim kobiecie. Traumatyczne piętno, które odcisnęła radziecka polityka rodzinna i genderowa na kształtowanie się relacji płci w Rosji Radzieckiej i współczesnej, jest tematem wielu opracowań naukowych, których nie sposób omówić w ramach niniejszego artykułu (np. Айвазова 1998; Здравомыслова 2003, 2012; Римашевская et al. 1999; Busygina-Wojtas 2015; Sadowski 2005). W Polsce zakorzenienie feministycznych idei przebiegało inaczej (choćby ze względu na mniejszą laicyzację społeczeństwa, Chyra-Rolicz 1994) i przyniosło nieco inne efekty (Fidelis 2015; Mroziak 2012; Chabros, Klarman 2014; Пушкарёва 2002). Dzisiaj Polki stawiają większy opór wobec narzucenia im męskiej perspektywy w kwestii „idealnego stroju dla kobiety” i nie zgadzają się na poświęcenie swojej wygody. Obraz-mit Matki Polki, nakazujący m.in. odrzucanie swojej indywidualności i koncentrowanie się na spełnianiu życzeń innych (męża i dzieci), jest obecnie przewartościowywany przez wiele polskich kobiet (Monczka-Cichomska 1992; Titkow 2012; Hryciuk, Korolczuk 2012), co przejawia się również w kwestii podejścia do własnego wyglądu.

4. Perspektywa antropologiczna: kwestia wyglądu kobiety a manifestowanie tożsamości narodowej

Uczuciowe związki mieszane tworzą sytuację ekstremalną. Małżeństwo „międzykulturowe” inicjuje procesy i zmiany, które z dużym prawdopodobieństwem nigdy nie miałyby miejsca, gdyby jednostka pozostała

w kręgu swojej własnej kultury i środowiska, np. ewolucję tożsamości narodowej, zmianę aksjologicznego punktu odniesienia, otwarcie się na inne schematy myślenia itd. (Beck, Beck-Gernsheim 2013; Busygina-Wojtas 2013; Jaroszewska 2003; Walczak 2001). Do tej listy należy dopisać również wyobrażenia o „idealnej kobiecie” wyniesione z domu.

Zastanawiający jest nacisk, jaki kładą rosyjscy partnerzy na manifestowanie „kobiecości” przez swoje polskie partnerki. Każdy z nich rozumie „kobiecość” na swój sposób. Dla jednych przejawem „kobiecości” w wyglądzie są długie, rozpuszczone włosy, dla drugich – obcasy i krótkie spódniczki, dla trzecich – długie suknie i spódnice do kostek noszone na co dzień. Uporczywe dążenie do tego, by przekonać polską partnerkę do obowiązku bycia „kobietą”, jest wspólne dla wielu rosyjskich mężczyzn będących w stałych związkach z Polkami. To samo można powiedzieć o partnerkach z Rosji – podkreślenie poprzez strój, że „się jest kobietą”, dla wielu respondentek jest (albo było w jakimś okresie życia w Polsce) bardzo ważne, a jakakolwiek krytyka związanych z tym praktyk wywołuje negatywne emocje.

W wypowiedziach rosyjskich badanych dosyć często pojawiał się wątek „sfeminizowania” polskich kobiet w porównaniu z Rosjankami. Podkreślenie swoich „antyfeministycznych” poglądów i dążenia do szeroko pojętej kobiecości staje się w tym kontekście manifestacją rosyjskości, obroną swojej tożsamości w sytuacji zagrożenia (szczególnie jeżeli para mieszka w Polsce):

Mam wrażenie, że one są wszystkie tutaj fe-mi-nist-ki. Te, co walczą i walczą o to, że „my jesteśmy takie, siakie, takie same, ale my, ale ja”... Nie rozumiem, że siła kobiety w jej słabości. Ciągłe tylko „Co ja, gorsza jestem [od faceta]?!” (KR, W2).

Ten sąd w postaci opinii obiegowej wplata się w głęboko zakorzenioną w myśleniu opozycję „swój-obcy”: „my”/„nasze, rosyjskie” kobiety są naturalne, natomiast „one”/„ich kobiety” są sfeminizowane, zniekształcone, utraciły swoją pierwotną kobiecość. Podkreślanie poprzez wygląd własnej wersji kobiecości (albo zachęcanie do tego polskich partnerek, w przypadku mężczyzn) staje się jednym ze sposobów zaznaczenia swojej przynależności do Rosjan, potwierdzenia swojej rosyjskiej tożsamości. Nieprzypadkowo jedna z rosyjskich respondentek opowiedziała, że zrozumiała, iż się „spolonizowała”, kiedy zaczęła często zakładać dzinsy (W2).

Dla Rosjank i Rosjan, którzy zawarli małżeństwo z osobą z Polski, pojęcie „kobiecości” staje się elementem własnej tożsamości narodowo-kulturowej, nieodzowną oznaką rosyjskości. Jest to oczywiście marginalny składnik rosyjskiej tożsamości, który na tle mówienia w języku rosyjskim albo uczestnictwa w pamięci zbiorowej wydaje się zupełnie bez znaczenia. Jednak właśnie takie, pozbawione głośnego brzmienia w tonacji narodowo-patriotycznej wątki są niezmiernie ważne dla zachowania tożsamości jednostki w ekstremalnej sytuacji małżeństwa mieszanego. Broniąc swojej rosyjskości przed – nieuniknioną – ewolucją (Beck, Beck-Gernsheim 2013; Busygina-Wojtas 2013), rosyjski partner nadaje kategorii „kobiecości” (niezależnie od konkretnych treści, którymi ją wypełnia) szczególnego znaczenia. W takich sytuacjach aktualizuje się wyobrażenie o tym, jak powinna wyglądać „kobieta idealna”.

Dlaczego właśnie „kobiecość” stała się jednym z elementów rosyjskości? Przecież nie jest to kategoria wyłącznie rosyjska. Odpowiedź na tak postawione pytanie wymagałaby osobnych badań i gromadzenia innego materiału. Można zaryzykować twierdzenie, że pewną rolę odegrała specyficzna rosyjska odmiana średniowiecznego europejskiego kultu Damy, którą skrótowo dalej nazywam Piękną Damą¹⁴, nawiązując do bodajże najśłynniejszej jego odmiany, uwiecznionej w wierszach rosyjskiego poety symbolisty Aleksandra Błoka (Błok 1981; Блок 2012). Zapoczątkował ten nurt kulturowy rosyjski filozof Władimir Sołowjow, który sformułował i rozpropagował w swoich publicznych wykładach ideę Sofii – istoty rodzaju żeńskiego o własnej woli, boskiej energii, poprzez którą Bóg objawia się człowiekowi, boskości w świecie, więzi między światem a transcendentem, Wiecznej Mądrości Bożej, „duszy świata, idealnej ludzkości i «wiecznej kobiecości»” (Walicki 2005: 536, 537; Sołowjow 1988). Ta koncepcja, przetworzona na różne sposoby, stała się źródłem natchnienia dla kilku pokoleń rosyjskich poetów i malarzy oraz rozkwitła w rozmaitych odmianach w dobie srebrnego wieku na przełomie wieków XIX i XX. Piękna Dama Aleksandra Błoka, obrazy kobiet Andrieja Biełego, Fiodora Sologuba, Walerija Briusowa pośrednio albo bezpośrednio nawiązują do Wiecznej Kobiecości, która w końcu zbawi świat (Cymborska-Leboda 1997; Rzeczycka 2002). Obraz kobiety był również ważnym

¹⁴Wariant tłumaczenia: Piękna Pani.

wątkiem polskiej literatury początku XX wieku (Gutowski 1997; Badowska 2011; Zacharska 2000), lecz nadanie mu metafizycznego i teologicznego brzmienia jest charakterystyczne właśnie dla poetów rosyjskich epoki srebrnego wieku, których spuścizna jest nadal bardzo popularna w Rosji. Wydaje się, że właśnie tym można wytłumaczyć tak częste odwoływanie się do kategorii „kobiecości” w wypowiedziach rosyjskich respondentów oraz ogólną tonację tych skojarzeń. Sformułowania użyte przez badanych sugerują, że eksponowanie nóg i dekoltu jest rozumiane nie jako sprowadzenie kobiety do poziomu przedmiotu, którego funkcją jest „cieszenie oka”, tylko w bardziej górnolotnych kategoriach. Założenie sukienki mini i odsłonięcie dekoltu staje się metafizycznym aktem sprowadzenia na ziemski padół Kobiecości, Piękna, boskiego światła. Zakładając obcisłą kreację, kobieta staje się pośrednikiem między partnerem, dla którego to robi, a niejakim metafizycznym bytem, przyczynia się do – by sparafrazować Fiodora Dostojewskiego ratowania świata przez piękno (Dostojewski 1984: 586):

Kobiece ubranie, takie służenie pięknu w postaci [wyboru] droższych i jaskrawszych strojów, to jest oczywiście dobrze, też to popieram (KR, Mira)¹⁵.

Dlatego kwestia wyglądu kobiet jest tak ważna i budzi tyle emocji zarówno na forum, jak i podczas wywiadu, a respondentki odbierają bardziej neutralny strój zauważonych na ulicy Polek jako osobistą przykrość:

Co jest dla mnie najbardziej przykre, one [Polki] ubierają się zupełnie nie podkreślając sylwetki. (...) Trzeba to jakoś pokazać, że się w ogóle jest kobietą (KR, W44).

No nie jestem w stanie tego pojąć, jak widzę kobietę – coś w rodzaju nijakim! (...) Trzeba chociaż trochę być kobietą (KR, W2).

Zaryzykuję zatem przypuszczenie, że to pozostałości mitu o Pięknej Damie (przynajmniej w postaci postrzegania niejakiej abstrakcyjnej kobiecości jako nadrzędnej wartości) są jednym z powodów utożsamiania „kobiecego” wyglądu z rosyjskością przez rosyjskich respondentów funkcjonujących w sytuacji stałego kontaktu polsko-rosyjskiego.

---

¹⁵ <<http://www.rosjanie.pl/forum/viewtopic.php?p=28251&highlight=%E6%E5%E-D%F1%F2%E2%E5%ED%ED%2A#28251>>.

5. Podsumowanie

Z materiału wynika, że rosyjski respondent mężczyzna oczekuje, że jego polska partnerka będzie podkreślać swoją szeroko pojętą kobiecość i spełniać jego życzenia w kwestii kreowania własnego wyglądu. Natomiast Polka w związku z Rosjaninem chciałaby siebie widzieć jako prawdziwą damę, elegantkę niepozwalającą na wystawienie swego ciała na pokaz. Stara się również podkreślać swoją niezależność od opinii mężczyzny na temat wyglądu, nie zamierza poświęcać swojej wygody. Polski partner Rosjanki odbiera ją w sposób podobny – zakłada, że będzie pokazywała swoją niezależność, podkreślała, że komfort noszenia ubrania jest dla niej ważniejszy od odsłaniania ciała. Jednak rosyjska partnerka Polaka pragnie manifestować w pierwszej kolejności „kobiecość” i oczekuje stałego podziwu i doceniania swoich wysiłków skierowanych na podkreślenie tego, że jest kobietą.

Co leży u podstaw tych niezgodności postaw i oczekiwań? To jest bardzo złożona kwestia, dlatego proponuję dwie perspektywy interpretacyjne. Na płaszczyźnie genderowej rzuca się w oczy większy patriarchyzm w społeczeństwie rosyjskim i większa niż w Polsce akceptacja ze strony kobiet sprawowanej przez mężczyzn kontroli nad wyglądem kobiety. Perspektywa antropologiczna pozwala spojrzeć na problem w ujęciu międzykulturowym i dostrzec w tych konfliktach obronę własnej tożsamości narodowej, przynajmniej ze strony partnerów z Rosji. Małżeństwo mieszane połączone z emigracją jednego albo obojga małżonków jest sytuacją w pewnym sensie ekstremalną, kiedy różne idee zakorzenione w świadomości nabierają wagi jako element tożsamości narodowej. Charakterystycznym dla rosyjskich emigrantów sposobem na wzmocnienie poczucia rosyjskości staje się gloryfikacja szeroko pojętej kobiecości, co często ma wydźwięk metafizyczny. W ten sposób ubiór kobiety przeistacza się w wartość niezrozumiałą dla osoby socjalizowanej w Polsce. Wydaje się, że przywiązanie rosyjskich respondentów do idei kobiecości może być w jakimś stopniu zakorzenione w kulcie Sofii, Wiecznej Kobiecości, Pięknej Damy, który miał niebagatelny wpływ na rosyjską inteligencję na przełomie wieków XIX i XX.

Wykorzystanie zachodnich teorii genderowych do badań nad polskim i rosyjskim materiałem antropologicznym ma swoją specyfikę. W przy-

padku słowiańskich badań porównawczych konieczne jest wprowadzenie dodatkowych narzędzi, żeby nie przeoczyć ważnych elementów kontekstu lokalnego, np. autowizerunku narodowego oraz stereotypowych wyobrażeń o cechach przedstawicieli innych narodowości (np. dla zestawienia materiału polskiego i rosyjskiego: Чубарова 2008; Фалькович 2000; Когатько, Тхакахов 2010; Lewandowski 2008; Włuszkowski 2005; CBOS 2011), aksjologii (Магун, Руднев 2010), mitologizacji ciała (Цивьян 2005), granic przestrzeni prywatnej i publicznej (Пушкарёва, Новикова 2011, t. 2), historycznych uwarunkowań obrazu genderowego z uwzględnieniem historii najnowszej (Пушкарёва, Новикова 2011, t. 2; Гапова, Усманова 2002; Гапова 2003; Пушкарёва 1997) i in. Nie można również zapominać o bardzo ważnym problemie, którym jest niezgodność terminologii genderowej, łącznie z zawartością kluczowego pojęcia *gender*, w różnych językach, oraz o specyfice przeprowadzenia badań genderowych w danym kraju (np. Красова, Гудович 2006; Гурко 2010).

Literatura

- Badowska K., 2011, „*Godzina cudu*”: *miłość i erotyzm w twórczości Stanisława Przybyszewskiego*, Łódź.
- Barański M., 1975, *Rodzina od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*, w: *Przemiany rodziny polskiej*, red. J. Komorowska, Warszawa.
- Bartky S.L., 2007, *Foucault, kobiecość i unowocześnienie władzy patriarchalnej*, w: *Gender. Perspektywa antropologiczna*, t. 2: *Kobiecość, męskość, seksualność*, red. R.E. Hryciuk, A. Kościańska, Warszawa.
- Bednarz-Grzybek R., 2010, *Emancypantka i patriotka. Wizerunek kobiety przelomu XIX i XX wieku w czasopiśmie Królestwa Polskiego*, Lublin.
- Beck U., Beck-Gernsheim E., 2013, *Miłość na odległość. Modele życia w epoce globalnej*, Warszawa.
- Błok A., 1981, *Poezje*, Kraków.
- Włuszkowski J., 2005, *Stereotypy a tożsamość narodowa*, Warszawa.
- Buczkowski A., 2005, *Spoleczne tworzenie ciała. Pleć kulturowa i pleć biologiczna*, Kraków.
- Busygina-Wojtas T., 2013, *Tożsamość narodowościowo-kulturowa w małżeństwach polsko-rosyjskich*, w: *Rzeczywistość wielokulturowa*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, Lublin–Warszawa.
- Busygina-Wojtas T., 2015, „*Rodzić dla państwa*”. *Rodzicielstwo narzędziem polityki*

- wewnętrznej w ZSRR, w: *Niebezpieczne związki. Macierzyństwo, ojcostwo i polityka*, red. R.E. Hryciuk, E. Korolczuk, Warszawa.
- CBOS, 2011, *Stereotyp Polaka i Europejczyka A.D. 2011*, Komunikat z badań BS/33/2011.
- Chabros E., Klarman A. (red.), 2014, *Kobiety „na zakręcie” 1933–1989*, Wrocław.
- Chyra-Rolicz Z., 1994, *Kościół katolicki a ruch kobiecy przed 1939 r.*, w: *Społeczno-kulturalna działalność Kościoła katolickiego w Polsce XIX i XX wieku*, red. R. Renz, M. Meducka, Kielce.
- Cymborska-Leboda M., 1997, *Twórczość w kręgu mitu: myśl estetyczno-filozoficzna i poetyka gatunków dramatycznych symbolistów rosyjskich*, Lublin.
- Dostojewski F., 1984, *Idiota*, w: idem, *Idiota. Skrzywdzeni i poniżeni. Dzieła wybrane*, t. 2, Warszawa.
- Frąckowiak-Sochańska M., 2009, *Preferencje ładów normatywnych w postawach kobiet wobec wartości w Polsce na przełomie XX i XXI wieku*, Poznań.
- Fredrickson B.L., Roberts T.-A., 1997, *Objectification Theory*, „Psychology of Women Quarterly”, nr 2.
- Fidelis M., 2015, *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, Warszawa.
- Graff A., 2001, *Świat bez kobiet: pleć w polskim życiu publicznym*, Warszawa.
- Gutowski W., 1997, *Nagie dusze i maski. O młodopolskich mitach miłości*, Kraków.
- Hryciuk R., Korolczuk E., 2012, *Wstęp: Pożegnanie z Matką Polką?*, w: *Pożegnanie z Matką Polką?*, red. R. Hryciuk, E. Korolczuk, Warszawa.
- Jaroszewska E., 2003, *Matężństwa polsko-niemieckie w RFN: Relacje polskich partnerek na tle obrazu innych małżeństw binacjonalnych*, Warszawa.
- Kwiatkowska A., 2008, *W krainie botoksu i tipsów, czyli poskromienie złościcy*, w: *Ucieleśnienia II. Pleć między ciałem i tekstem*, red. J. Bator, A. Wiczorkiewicz, Warszawa.
- Lazari A. de (red.), 2001, *Idee w Rosji*, t. 4, Łódź.
- Lewandowski E., 2008, *Charakter narodowy Polaków i innych*, Warszawa.
- Ławski J., 2003, *Marie romantyków. Metafizyczne wizje kobiecości. Mickiewicz – Malczewski – Krasiński*, Białystok.
- Monczka-Ciechomska M., 1992, *Mit kobiety w polskiej kulturze*, w: *Głos mają kobiety*, red. S. Walczewska, Kraków.
- Mrozik A., 2012, *Akuszerki transformacji. Kobiety, literatura i władza w Polsce po 1989 roku*, Warszawa.
- Nowak A., Wójcik M., 2000, *Kobieta w rodzinie w II Rzeczypospolitej i współcześnie: zagadnienia filozoficzne, społeczno-educacyjne i prawne*, Katowice.
- Ostrowska E., 2004, *Matki Polki i ich synowie. Kilka uwag o genezie obrazów kobiecości i męskości w kulturze polskiej*, w: *Gender. Konteksty*, red. M. Radkiewicz, Kraków.
- Rzeczycka M., 2002, *Fenomen Sofii – Wiecznej Kobiecości w prozie powieściowej symbolistów rosyjskich*, Gdańsk.
- Sadowski J., 2005, *Rewolucja i kontrrewolucja obyczajów: rodzina, prokreacja i przetrwanie życia w rosyjskim dyskursie utopijnym lat 20. i 30. XX wieku*, Łódź.

- Sołowjow W., 1988, *Wybór pism*, t. 3, Poznań.
- Titkow A., 2012, *Figura Matki Polki. Próba demitologizacji*, w: *Pożegnanie z Matką Polką?*, red. R. Hryciuk, E. Korolczuk, Warszawa.
- Walczak M., 2001, *Psychologiczna prognoza trwałości małżeństw dwukulturowych*, „Problemy Rodziny” nr 1, s. 22–28.
- Walicki A., *Zarys myśli rosyjskiej: od oświecenia do renesansu religijno-filozoficznego*, Kraków 2005.
- Witek-Tylczyńska H., 2013, *Kim jestem/skąd jestem? Czytanie stroju*, w: *Strój – zwierciadło kultury*, red. M. Furmanik-Kowalska, Warszawa–Toruń, s. 13–22.
- Wojtas T., 2014, *Problemy w polsko-rosyjskim komunikowaniu się na przykładzie mieszanych związków małżeńskich i nieformalnych* (rozprawa doktorska), Warszawa.
- Wolf N., 2008, *Mit piękności*, w: *Antropologia ciała. Zagadnienia i wybór tekstów*, red. M. Szpakowska, Warszawa.
- Zacharska J., 2000, *O kobiecie w literaturze przełomu XIX i XX wieku*, Białystok.
- Айвазова С., 1998, *Русские женщины в лабиринте равноправия*, Москва.
- Блок А., 2012, *Стихи о Прекрасной Даме*, Москва.
- Бурко О., Щурко Т., 2013, *Научные дискуссии о «гендере» и образовании в Беларуси и Украине, Наше мнение. Экспертное сообщество Беларуси* <<http://nmnby.eu/news/analytics/5196.html>>, 5.11.2015.
- Гапова Е., 2003, *Женщины на краю Европы*, Минск.
- Гапова Е., Усманова А., 2002, *Гендерные истории Восточной Европы*, Минск.
- Гурко Т., 2010, *Понятие «гендер» в российской социологии*, <http://www.isras.ru/blog_gurko2.html>, 6.07.2015.
- Ельникова Г., 2004, *Духовные и социокультурные основания российского феминизма*, диссертация, Белгород.
- Здравомыслова О., 2003, *Семья и общество: гендерное измерение российской трансформации*, Москва.
- Здравомыслова О., 2012, *Российские женщины и эмансипация: незавершенный проект*, „Новое Литературное Обозрение” nr 3, <<http://www.nlobooks.ru/node/2279>>, 6.07.2015.
- Когатько Д., Тхакахов В., 2010, *Российская идентичность. Культурно-цивилизационная специфика*, Санкт-Петербург.
- Красова Е., Гудович И., 2006, *Специфика гендерного подхода в анализе современных российских реалий*, „Вестник Воронежского государственного университета”, серия Гуманитарные науки, nr 1, s. 12–32.
- Магун В., Руднев М., 2010, *Базовые ценности россиян и других европейцев (по материалам опросов 2008 года)*, „Вопросы экономики” nr 12, s. 107–130.
- Пушкарёва Н., 1997, *Частная жизнь русской женщины*, Москва.
- Пушкарёва Н., 2002, *У истоков русского феминизма: сходства и отличия России и Запада*, w: *Российские женщины и европейская культура*, red. Г.А. Тишкин, Санкт-Петербург.

- Пушкарёва Н., Новикова Н. (red.), 2011, *Частное и общественное: гендерный аспект*, т. 1, 2, Ярославль–Москва.
- Римашевская Н. et al., 1999, *Окно в русскую частную жизнь*, Москва.
- Цивьян Т., 2005, *Отношение к себе и к своему телу в русской модели мира*, w: *Тело в русской культуре*, red. Г. Кабакова, Ф. Конт, Москва.
- Чикалова И., 2009, *Гендерная система (пост)советской Беларуси: воспроизводство и трансформация социальных ролей в публичной и приватной сфере*, „Российские и славянские исследования” nr 4, <<http://www.rsijournal.net/gendernaia-sistema-postsovetskoj-belarusi-voisproizvodstvo-i-transformaciya-socialnykh-rolej-v-publichnoj-i-privatnoj-sfere/>>, 5.11.2015.
- Чубарова В., 2008, *Взгляд на поляков собственными глазами и глазами русских*, Москва.